

УДК 159.923.2-057.875-044.332

АНДРІЙ ТКАЧЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

АДАПТАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

У статті розглянуті психологічні особливості студентського віку як комплексного чинника адаптації студентів вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації у зміненому внаслідок загострення військово-політичної ситуації соціальному середовищі. Визначені хронологічні межі студентського віку; в результаті статистичного аналізу 19-ти найвідоміших періодизаційних систем встановлена хронологічна локалізація умовних границь, що розділяють суміжні етапи, періоди і фази онтогенезу в діапазоні від 13-го до 30-го року життя. Розглянуті головні соціально-психологічні особливості вікового розвитку людини в періоди юності і зрілості як саме ті фази онтогенезу, що однаковою мірою визначають характер студентського віку. Сформульовані головні вікові детермінанти соціально-адаптаційних процесів в середовищі студентської молоді.

***Ключові слова:** студентський вік, студентство, вища освіта, віковий розвиток, соціальна адаптація, юність, зрілість, періоди онтогенезу.*

Постановка проблеми. На чому би не ґрунтувалися стосунки викладача і студента в педагогічному процесі, педагог ніколи не повинен ігнорувати той факт, що він має справу не просто з людиною, яка навчається, але з представником конкретного віку, динамічною особистістю, яка постійно змінюється та акумулює в собі все те, що диктує даний вік системі станів, відношень і діяльності індивіда. Іншими словами, які б питання не ставила перед педагогічною наукою практика вищої освіти, центральним об'єктом її вивчення, навколо якого групуються всі інші явища університетського життя, була і залишається особистість студента – молодої людини, задіяної в процес освоєння широкого соціального і професійного досвіду. При цьому буде помилкою вважати, що проблема вікових властивостей студентів є лише психологічною або соціологічною. У міру накопичення емпіричних даних про своєрідність вікового розвитку студентів, постановка і вирішення даної проблеми набуває яскраво вираженого педагогічного забарвлення. В останній час в Україні, в умовах загострення військово-політичної ситуації та масової внутрішньої міграції, особливо важливим педагогічним завданням, вирішення якого неможливе поза віковим контекстом, виступає управління процесом адаптації студентів у зміненому соціальному середовищі.

Пристаючи до аналізу віку студентів вищого навчального закладу, необхідно передусім відповісти на два важливих питання: які хронологічні точки можна вважати верхньою і нижньою межею студентського віку та яке місце в системі різних періодизацій життєвого циклу людини займає відокремлений цими межами період онтогенезу?

Як показують наші спостереження, віковий склад студентів денного відділення вітчизняних вишів III–IV рівнів акредитації останніми роками відповідає діапазону 17–23 роки (студенти старші, а особливо молодші за даний інтервал зустрічаються доволі рідко).

З метою онтогенетичної ідентифікації вказаного проміжку розвитку людини, нами був проведений контент-аналіз психолого-педагогічної літератури з

проблем періодизації життєвого циклу людини. Всього було статистично опрацьовано 19 найвідоміших періодизаційних систем: психологічна періодизація В. Штерна, періодизація юності М. Рубінштейна, періодизація духовного становлення в юності за Е. Шпрангером, психологічна періодизація дитячого розвитку Л. Виготського, періодизація життєвого шляху людини Ш. Бюлер, онтогенетична періодизація юності за В. Бунаком, онтогенетична періодизація юності за В. Гінзбургом, онтогенетична періодизація Д. Біррена, онтогенетична періодизація Д. Бромлея, схема вікової періодизації, що прийнята на міжнародних симпозиумах, схема формування особистості у дитячому віці Л. Божович, епігенетична концепція розвитку особистості Е. Еріксона, періодизація психічного розвитку в дитячому віці Д. Ельконіна, періодизація діяльності людини М. Кагана, періодизація дорослого життя особистості Р. Гаулда, Д. Левінсона та Д. Вейланта, періодизація психічного розвитку Д. Ельконіна і А. Коссаковського, періодизація юнацького віку І. Кона, періодизація розвитку особистості В. Моргуна і Н. Ткачової, психологічна періодизація О. Рибалко.

Як свідчать результати контент-аналізу, цікавий для нас проміжок онтогенезу є найбільш “спірною територією” серед дослідників, які або цілком відносять його до того чи іншого етапу розвитку особистості, або ж розділяють між ними. В таблиці 1, складеній на основі статистичної обробки даних контент-аналізу, показана хронологічна локалізація умовних границь, що розділяють суміжні етапи, періоди і фази онтогенезу в діапазоні від 13-го до 30-го року життя.

Таблиця 1
Локалізація перехідних періодів і періодизаційних границь етапів онтогенезу

Вік (років)	13	14	15	16	17	18	19	20	21
Кількість границь	4	8	9	6	13	12	3	6	4
Вік (років)	22	23	24	25	26	27	28	29	30
Кількість границь	3	4	3	5	1	1	2	2	3

Як бачимо, студентський вік, тобто інтервал з 17 до 23 років, є найнасиченішим границями періодом онтогенезу, що говорить про визнання більшістю дослідників його особливої ролі в житті людини, переломного характеру його протікання. В ньому виділяються декілька особливо “бурхливих” періодів, відмічених більш щільною концентрацією границь – 17, 18 та 20 років, які, очевидно, відповідають етапам внутрішньої періодизації розвитку особистості в межах студентського віку. Крім екстремальних можна виділити і декілька більш “спокійних” періодів – 19, 21–23 роки, які, на думку більшості учених, не відмічені помітними змінами в психічному і соціальному житті індивіда.

Проміжним, перехідним характером студентського віку, ймовірно, пояснюється відсутність єдності і серед дослідників проблематики вищої школи, що розглядають студентство або як суто юнацьке явище (тим самим відсуваючи границю дорослості до початку самостійної професійної діяльності), або досліджуючи його в масштабі властивостей зрілого розвитку особистості, таким чином зараховуючи студентський вік до періоду дорослості. Вивчаючи студентство у віковому аспекті, виходять із границь і особливостей другого

юнацького віку в своїх дослідженнях Ю. Бабанський, Б. Бенедиктов і С. Бенедиктов, З. Єсарєва, Ю. Жегін, К. Кутрона, Ю. Самарін та ін.; оперують при аналізі цього ж явища віковими категоріями дорослості або “середнього віку” М. Рубінштейн, Б. Ананьєв та ін. Отже найбільш логічним буде шукати риси вікової своєрідності студентства в масі фактичного матеріалу, накопиченого наукою при вивченні як юнацтва, так і дорослих.

Аналіз досліджень і публікацій. Психологічний контекст функціонування вищої школи, в якому ключове місце належить навчально-професійній діяльності студентів як специфічної соціально-вікової групи, традиційно знаходиться у центрі дослідницької уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних учених (О. Абдулліна, Б. Ананьєв, Ю. Бобровський, О. Бодальов, М. Дьяченко, І. Зімняя, Л. Кандибович, Т. Кудрявцев, Н. Кузьміна, В. Лісовський, О. Матюшкін, Н. Пейсахов, П. Підкасистий, О. Рибалко, В. Сластьонін, С. Смирнов, Н. Тализіна та ін.).

Одна з перших характеристик студента як представника певного віку належить відомому психологу М. Рубінштейну. Ще в 1914 році він говорив про студента як про дорослу людину, особистість, яка пройшла вже велику смугу життя, до певної міри визначилася і озброїлася власною самостійною волею [7, с. 39]. Вивчення в наступні роки вікових синдромів студентства та використання його результатів в педагогічній практиці вишу викликало необхідність виділення універсального наукового поняття для позначення даного проміжку онтогенезу. Увійшовши до наукового обігу, за нашими даними, у другій половині 60-х років, категорія “студентський вік” отримала широке розповсюдження в педагогічних, психологічних, соціологічних і інших дослідженнях студентської молоді. Активно вживають це поняття в своїх роботах Б. Ананьєв, Ю. Бабанський, Б. Бенедиктов і С. Бенедиктов, Н. Волкова, М. Дьяченко і Л. Кандибович, Г. Євтеєва, З. Єсарєва, Н. Кічук, А. Мілтс, Л. Подоляк і В. Юрченко, О. Рибалко, Ю. Самарін та ін. В той же час питання вікової своєрідності студентства як важливого соціально-адаптаційного чинника останніми роками розглядається лише епізодично.

Формулювання мети статті. Оскільки “юнацькі” і “дорослі” ознаки студентства майже однаковою мірою визначають його вікову своєрідність, у даному дослідженні зроблена спроба розглянути їх в комплексі як цілісний феноменологічний контекст соціально-адаптаційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Вивчення юності як соціально-психологічного явища, викликане потребами педагогіки, було розпочато у другій половині 19-го століття і вже до 20-років 20-го століття складало окремий напрямок у віковій і педагогічній психології.

Характеризуючи розвиток психології в цей період, О. Тумлірц відмічав, що на відміну від психології раннього дитинства, яка збрала численний емпіричний матеріал, але залишається бідною загальними ідеями, психологія юнацького віку виробила ряд загальних схем, часто не насичених достатнім фактичним матеріалом [11, с. 30].

Розвиток психології і педагогіки юності в наступні десятиліття, пов'язаний з такими іменами, як А. Гезелл, Л. Колберг, К. Конрад, Г. Салліван, Е. Кречмер, К. Левін, Е. Еріксон та ін., також зробив знаний внесок в розробку проблеми: намітилися нові підходи, значно розширився експериментальний арсенал.

Головним етапом розвитку вітчизняної традиції вивчення проблем юнацької педагогіки та психології, закладеної ще К. Ушинським, який значно розширив границі і збагатив наукові уявлення про даний відрізок онтогенезу, стали кінець 19-го і перша третина 20-го століття (П. Блонський, Л. Виготський, П. Загоровський, В. Ігнат'єв, М. Рубінштейн, М. Рибніков, М. Седов та ін.). У ці

роки були зроблені перші спроби систематичного опису юності, виділення її в окремий етап в періодизації життєвого шляху людини. Однак багато що із відкритого і описаного тоді було несправедливо забуто або втрачено в результаті розгорнутої в 1930-ті роки антипедагогічної кампанії.

Лише у 1940-ві та 1950-ті роки намітилося відродження інтересу до серйозного вивчення юності. Фундаментальна розробка проблем визначила декілька найважливіших напрямів досліджень: загальні питання психологічного і соціального розвитку в період переходу від дитинства до зрілості (І. Кон, В. Крутецький, Н. Левітов, В. Лосенков, Н. Лукін, А. Петровський, В. Сластьонін, Є. Шумілін, І. Якіманська та ін.); особливості навчальної діяльності (І. Дубровіна, Н. Лейтес та ін.); профорієнтація як функція юності (Т. Бабушкіна, Є. Гловаха, І. Михайлов, М. Титла, Г. Чередниченко, В. Шубкіна та ін.); соціальна активність, специфіка групової динаміки і міжособистісних стосунків (І. Кон, Т. Мальковська, В. Переведенцев, М. Ященко та ін.); проблеми самоусвідомлення і самовизначення особистості (І. Кон, А. Мудрик та ін.); соціологія молоді (В. Лісовський, С. Іконнікова та ін.) тощо.

Даючи психологічну характеристику юнацького віку, необхідно передусім визначити зміст основних психологічних детермінантів цього етапу розвитку особистості, таких, як соціальна ситуація розвитку, провідна діяльність і центральні особистісні новоутворення.

Характерним для соціальної ситуації, в якій протікає юнацький етап, є зміна місця людини в системі суспільних відносин, пов'язана зі вступом до трудового і суспільного життя (Л. Виготський, І. Кон, В. Лісовський, Н. Ткачова, Д. Бромлей та ін.). Н. Ткачова визначає соціальну ситуацію розвитку в юнацькому віці як орієнтацію на значущих дорослих, причому не близьких дорослих, а вчених, героїв, збірний образ тощо [10, с. 31]. Провідна діяльність у цей період – трудова, перетворююча або спеціальна підготовча, навчально-професійна (М. Дьяченко, Л. Кандибович, О. Леонт'єв, М. Каган та ін.).

Центральне особистісне новоутворення юнацького віку, на думку багатьох авторів, – професійна спрямованість, яка, з одного боку, формується в результаті соціально-морального, професійного, особистісного самовизначення і в процесі здійснення трудової або навчально-професійної діяльності, а з іншого боку, сама обумовлює і самовизначення і діяльність [10, с. 32]. Під професійним самовизначенням тут мається на увазі усвідомлення соціальної цінності тої чи іншої професії, своїх інтересів і здібностей і вибір на цій основі певної професії, певного рівня кваліфікації.

За виразом Б. Анан'єва, функція юності в житті людини двояка: з одного боку вона результує підсумки росту, дозрівання і формування особистості, а з іншого – організує потенціали індивідуального розвитку людини в період зрілості, старіння і старості [1, с. 17]. З цим перегукується думка французького вченого М. Дебесса, який так визначав місію юності в житті людини: по-перше, "відкрити" саму себе і інших людей, по-друге, розширити до максимуму горизонт, пізнати все коло можливостей людини, перш ніж зробити остаточний вибір, і по-третє, організуватися перед настанням дорослості [13, р. 112]. В зарубіжній психології юність і рання молодість традиційно вважаються особливо важкими і складними перехідними періодами в людському житті (Е. Еріксон, А. Фройд, Г. Салліван та ін.).

Юність, на думку деяких дослідників, надзвичайно "текуча" і мінлива смуга людського життя, що змінюється від індивіда до індивіда. В даному випадку визначальною є та обставина, що протікання і характер юнацького періоду сильно потерпають від соціальних впливів. Це обумовлено тим (крім інших причин), що в

період юності, на відміну від дитинства, всі соціальні інститути діють безпосередньо на особистість, минаючи опосередковуючий вплив сім'ї [5, с. 26, 28].

Соціальний розвиток особистості в юнацькому віці зазвичай носить такі риси: а) підвищення ролі і ускладнення спілкування в системі людських стосунків між різними поколіннями і статями; б) зростання значення і обсягу навчально-професійної діяльності (у порівнянні з іншими видами: абстрактно-пізнавальною, ігровою тощо), професіоналізація і поглиблення інтересів; в) поява відчуття дорослості – дуже важливого соціально-психологічного новоутворення цього віку, яке неминуче веде до росту незалежності, посиленню самостійності, нових форм самоствердження, зміни характеру цінностей, соціальних домагань і світобачення в цілому [4].

Юність є унікальним етапом в розвитку особистості в тому відношенні, що до кінця цього вікового періоду відбувається “життєве визначення” молодої людини, крім того вона набуває необхідного рівня моральної, психічної і громадянської зрілості для самостійного трудового життя. У той же час значно змінюється характер багатьох психічних функцій: зростає здатність концентрації уваги, підвищується волева регуляція, збільшується обсяг пам'яті, мислення стає більш систематизованим і критичним. Важливого значення набуває спрямованість на майбутнє, при цьому діяльність учіння розглядається як основний шлях для досягнення цього майбутнього, пізнавальні мотиви починають розвиватися в руслі професійної орієнтації [3].

Важливою рисою юності виступає кардинальна перебудова всієї мотиваційної сфери особистості, що призводить до переорієнтації її з переважно зовнішньої детермінації в особистісному розвитку до самодетермінації, самоактуалізації і самовиховання. Якщо раніше соціальною ситуацією розвитку і провідною діяльністю визначалися в основному характер розвитку особистості і характер особистісних новоутворень, то тепер і сама особистість на основі сформованих у неї новоутворень здатна більш вільно і самостійно визначати, вибирати, будувати свою соціальну ситуацію розвитку і провідну діяльність [10, с. 62].

Слід відмітити, що не існує чітких границь між такими суміжними періодами психічного розвитку, як юність і зрілість, а навпаки, в певні моменти окремі риси сусідніх фаз онтогенезу немов накладаються, співіснуючи, взаємодоповнюючи і впливаючи одна на одну. Не буде помилкою стверджувати, що загальна картина розвитку в зрілості багато в чому детермінується характером вікових новоутворень юнацького періоду.

Результати досліджень дозволяють побачити серед вікових особливостей студентства ознаки як одного, так і іншого із вказаних періодів розвитку, тому є необхідність розглянути більш докладно, які зміни в структурі особистості знаменують настання того особливого стану, що зветься зрілістю.

Серед зарубіжних підходів цікаву характеристику зрілої в соціальному відношенні і нормально функціонуючої особистості дає гуманістична психологія: реалістична спрямованість; прийняття себе і інших людей такими, які вони є; природність в поведінці; зорієнтованість більш на проблему, ніж на себе самого; любов до незалежності; повага до приватного життя; свіжість, нестереотипізованість контактів зі світом і людьми; ідентифікація себе із людством; глибока емоційність стосунків з близькими людьми; демократичність вибору і установок; здатність не плутати засіб і ціль; здатність отримувати більше задоволення від творчості, спротив пристосуванству тощо [12, с. 60].

Зупинимося на найзагальніших і специфічних особливостях зрілості, описаних в науковій літературі:

1. Головним постулатом розвитку дорослої особистості є зростання значущості її внутрішнього світу на відміну від значущості психофізіологічної, біологічної зумовленості. Не задатки людини, а складний світ мотивів і цінностей є джерелом розвитку дорослої людини [12, с. 56].

2. Зрілий вік – це вік практичного життя. Саме в цей період всі, визначені на попередньому етапі принципи, ідеали і життєві плани людини втілюються в постановці практичних завдань [12, с. 56]. Цим, очевидно, пояснюється той експериментальний факт, що в інтелектуальній діяльності дорослої людини особливу, незрівнянну з попередніми етапами розвитку, роль починає грати практичне мислення. Дослідженнями Б. Ананьєва встановлено, що в центрі міжфункціональних плеяд, як найактивніший їх компонент, що має найбільше число зв'язків, в даному віці виступає саме практичне мислення [2, с. 5].

3. Період дорослості є найсприятливішим для формування основних підструктур людини, для досягнення нею зрілості як особистості та суб'єкта спілкування, пізнання і діяльності, як індивідуальності [8, с. 229].

4. Психофізіологічну природу зрілості характеризують гармонійне поєднання моментів збудження (що превалюють у дитинстві) і моментів гальмування (що переважають в старості) [9, с. 19], стабілізація функціональних рівнів основних діяльностей і утворення невизначено довгого стаціонарного стану [2, с. 8].

5. В період дорослості відбувається посилення соціального розвитку особистості, максимальне включення її в різні сфери суспільних відносин і діяльності, що вимагає мобілізації всіх ресурсів людини, в тому числі природних задатків її як індивіда [8, с. 229].

6. Зріла особистість в ході розвитку все більш самостійно вибирає або змінює зовнішню ситуацію свого розвитку і, завдяки цьому, змінює і саму себе [12, с. 60].

7. Центр ваги розвитку особистості на етапі зрілості переходить все більше в сферу внутрішнього особистісного світу людини, все більше визначається закономірностями її індивідуального розвитку [12, с. 57].

Своєрідним підсумком до всього, наведеного вище, є слова Б. Ананьєва, що заклав наукові підвалини вивчення студентського віку: “Перетворення мотивації і всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією, з іншого боку, виділяють цей вік як центральний період становлення характеру і інтелекту [...]. Всі психофізіологічні оптимуми співпадають з цим найважливішим етапом становлення людини як особистості і суспільного діяча, що вперше у своєму житті формує власне середовище розвитку” [1, с. 19–20].

Висновки. Як бачимо, феноменологічне багатство “вузівського” етапу онтогенезу людини, з одного боку, суттєво ускладнює його наукову інтерпретацію, а з іншого, відкриває широкі можливості щодо психологічного супроводу багатьох процесів університетського життя. При цьому головними віковими детермінантами соціально-адаптаційних процесів в середовищі студентської молоді, на наш погляд, виступають: 1) кардинальна зміна місця молоді людини в системі суспільних відносин, пов'язана зі вступом до трудового і суспільного життя, і на цій основі формування ціннісних, інтелектуальних і поведінкових ознак позиції соціального суб'єкта; 2) висока сенситивність студента щодо впливу різних соціальних інститутів, пов'язана з послабленням або зникненням опосередковуючої ролі сім'ї; 3) підвищення ролі і ускладнення спілкування в системі людських стосунків, самостійний вибір або зміна зовнішнього середовища власного розвитку; 4) поява відчуття дорослості, незалежності, самостійності, нових форм самовираження; 5) життєве самовизначення, набуття необхідного рівня моральної, психічної і громадянської

зрілості для самостійного трудового життя; 6) підвищення вольової регуляції, більша систематизованість і критичність мислення, спрямованість на майбутнє; 7) кардинальна перебудова всієї мотиваційної сфери особистості, пов'язана з переорієнтацією із зовнішньої детермінації в особистісному розвитку на самодетермінацію; 8) практицизм мислення і діяльності.

Список використаних джерел

1. Ананьев Б. Г. Психофизиология студенческого возраста и усвоение знаний / Б. Г. Ананьев // Вестник высшей школы. – 1972. – № 7. – С. 17–26.
2. Ананьев Б. Г. Структура развития психофизиологических функций взрослого человека / Б. Г. Ананьев // Возрастная психология взрослых. (Теоретическая и прикладная). – 1971. – Вып. 1. – С. 5–13.
3. Колесова А. М. Первый период юности / А. М. Колесова // Основы вузовской педагогики. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1972. – С. 70–71.
4. Махов Ф. С. Уже не школьники, еще не рабочие (о некоторых особенностях социального поведения учащихся ПТУ) / Ф. С. Махов // Вопросы психологии. – 1980. – № 6. – С. 148–154.
5. Общие особенности студенческого возраста: учеб. задания и метод. указания кураторам студ. групп / Разраб. Г. А. Евтеева. – Пятигорск : ПГПИИЯ, 1978. – 42 с.
6. Подоляк Л. Г. Психология вищої школи : навч. посіб. для магістрантів і аспірантів / Л. Г. Подоляк, В. І. Юрченко. – К. : ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320 с.
7. Рубинштейн М. М. Университет и воспитание / М. М. Рубинштейн // Вестник воспитания. – 1914. – № 9. – С. 38–46.
8. Рыбалко Е. Ф. Возрастная и дифференциальная психология : учеб. пособие / Е. Ф. Рыбалко. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1990. – 256 с.
9. Рыбников Н. А. К вопросу о психологии старости / Н. А. Рыбников // Психология. – М.-Л., 1929. – Т. 2. – Вып. 1. – С. 16–32.
10. Ткачева Н. Ю. Профессиональная направленность как личностное новообразование юношеского возраста : дис. ... канд. псих. наук. – М., 1983. – 230 с.
11. Тумлирц О. Единство психологии и его значение для теории переходного возраста / О. Тумлирц // Педология юности. – М.; Л., 1931. – С. 24–36.
12. Учитель крупным планом : социально-педагогические проблемы учительской деятельности. – Л. : Изд-во ЛГИУУ, 1991. – 115 с.
13. Debesse M. L'adolescence. – Paris: Pres Universitaires de France, 1947. – 120 p.

Стаття надійшла до редакції 15.04.2016 р.

ТКАЧЕНКО А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко, Украина

АДАПТАЦИОННЫЙ ПОТЕНЦИАЛ СТУДЕНЧЕСКОГО ВОЗРАСТА

В статье рассмотрены психологические особенности студенческого возраста как комплексного фактора адаптации студентов высших учебных заведений III-IV уровня аккредитации в изменённой вследствие обострения военно-политической ситуации социальной среде. Определены хронологические рамки студенческого возраста; в результате статистического анализа 19-ти наиболее известных периодизационных систем установлена хронологическая локализация условных границ, разделяющих смежные этапы, периоды и фазы онтогенеза в диапазоне от 13-го до 30-го года жизни. Рассмотрены главные социально-психологические особенности возрастного развития человека в периоды юности и зрелости как фазы онтогенеза, в равной степени определяющие характер студенческого возраста. Сформулированы главные возрастные детерминанты социально-адаптационных процессов в среде студенческой молодежи.

Ключевые слова: студенческий возраст, студенчество, высшее образование, возрастное развитие, социальная адаптация, юность, зрелость, периоды онтогенеза.

TKACHENKO A.

Poltava Korolenko National Pedagogical University, Ukraine

ADAPTIVE CAPACITY OF STUDENT AGE

The article deals with the psychological characteristics of college-age as a complex factor of adaptation of students of higher educational institutions III-IV accreditation levels in modified due to aggravation of the military-political situation, social environment. Defined chronological framework college age; as a result of the statistical analysis of the 19 most famous periodization systems installed chronological localization of conventional boundaries separating adjacent stages, periods and phases of ontogeny in the range from the 13th to the 30th year of life. We consider the main socio-psychological characteristics of the age of human development during adolescence and adulthood as a phase of ontogeny, equally define the character of college age. Formulated the main determinants of age of social and adaptive processes among students.

Keywords: *student age, student, college education, age development, social adaptation, adolescence, adulthood, periods of ontogeny.*

УДК 378.14: 372.857

ГАННА ТКАЧУК

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ ПОЗААУДИТОРНОЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА АВТОДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

Перехід української освіти, науки й технології до євроінтеграції зумовлює необхідність звернутися до оптимізації та розроблення методичної системи організації позааудиторної самостійної роботи студентів. Складність завдань з організації навчального процесу у вищих закладах освіти, заснованих на Болонських принципах, потребують нових ідей і підходів, що розвивають перспективи пошуку оптимальних технологій освітньої діяльності. Автор пропонує принципи автодидактики як технології самоосвіти спрямувати на вирішення проблеми організації позааудиторної самостійної роботи студентів.

Ключові слова: *автодидактика, позааудиторна самостійна робота студентів, самоосвіта, дидактика вищої школи, освітні технології*

Питання бюджету часу на самостійну роботу студентів (СРС) дуже важливе з огляду на забезпечення нормального функціонування системи вищої освіти в країні і рівня надання освітніх послуг. Інтегрально в умовах того чи іншого вищого закладу освіти (ВЗО) це виявляється в тому, що значна частка студентів не виконала встановлені семестрові обсяги самостійної роботи (СР).

Ще в досить віддалені періоди розвитку вищої школи її керівництво постійно шукало вирішення цієї проблеми – організації СРС. Певна частина професорсько-викладацького складу (ПВС) вважала, що причина невиконання студентами встановлених видів і обсягів СР полягає у перевантаженні нею студентів. Були зроблені серйозні перевірки організації СРС в системі вищої освіти колишнього СРСР, які підтвердили факти перевантаження студентів СР, а також була проведена під патронажем Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР серія науково-методичних семінарів із проблеми організації й управління